

VIDAUS TARNYBOS PAREIGŪNŲ PATIRIAMAS STRESAS DARBE

Viktorija Ivleva, Birutė Pajarskienė

Higienos institutas

Santrauka

Ši literatūros apžvalga atlikta siekiant identifikuoti bei aprašyti stresą keliančius veiksnius vidaus tarnyboje ir jų įtaką pareigūnų darbui bei sveikatai. Straipsnyje aptarti skirtingų tarnybų pareigūnų darbo ypatumai. Pareigūnams darbe tenka susidurti su daugeliu iššūkių ir sunkumų. Stresą pareigūnų darbe kelia įvairūs psichosocialiniai veiksniai, kurie apima tiek darbo ypatumus, tokius kaip darbo krūvis, darbo laikas ar susidūrimas su kritiniais įvykiais, tiek su organizacijos struktūra ir kultūra susijusius ypatumus. Vidaus tarnybos sistemai būdinga griežtai reglamentuota tvarka ir taisyklės, formalus subordinacinis bendravimas ir hierarchinis sprendimų priėmimo mechanizmas. Pareigūnai turi mažai sprendimų priėmimo laisvės, jiems keliama aukšti reikalavimai, būdingas žemas savo atliekamo darbo kontrolės jausmas. Apžvelgta literatūra atskleidžia daugialypes neigiamas patiriamo pareigūnų streso pasekmes. Darbe patiriamas stresas ir įtampa siejami ne tik su mažesniu pareigūnų darbo produktyvumu ir efektyvumu, bet ir su jų fizinės ir psichikos sveikatos sutrikimais. Daugelis tyrėjų nurodo aukštus streso, depresijos rodiklius, akcentuoja alkoholio vartojimo ir padidėjusio savižudybių rizikos problemą. Tyrimais nustatyta, jog pareigūnų darbe itin svarbūs socialiniai ryšiai ir parama. Apžvelgtos individualių bei sociodemografinių veiksnių sąsajos su darbe patiriamu stresu.

Reikšminiai žodžiai: vidaus tarnyba, pareigūnai, psichosocialiniai rizikos veiksniai, stresas.

ĮVADAS

Darbe patiriamas stresas yra viena didžiausių ir labiausiai keliančių susirūpinimą sveikatos problemų Europoje [1, 2]. Trumpai besitęsiantis nedidelio lygio stresas būdingas daugeliui žmonių ir yra natūralus bei naudingas dėl organizmą mobilizuojančių savybių. Tačiau itin stiprus ar ilgai užsitęsęs stresas siejamas su neigiamu poveikiu asmens savijautai ir sveikatai [3–10]. Neabejojama, kad susikaupusi stresinė įtampa gali sumažinti darbo rezultatyvumą ir motyvaciją, sutrikdyti asmens elgesį bei tarpasmeninius santykius [11].

Visas pareigūnų darbas pasižymi aiškia sistemos struktūra ir subordinacija grįsta kultūra, yra griežtai reglamentuotas ir paremtas LR statuto įstatymu [12]. Vidaus tarnybos pareigūnų patiriamą stresą sukelia daugelis psichosocialinių darbo aplinkos veiksnių, kurie vertinami nevienareikšmiškai. Viena vertus, išskiriami specifiniai darbo veiksniai [13, 14], kita vertus, pabrėžiama pačios organizacijos struktūra, vidaus tvarka ir jos įtaka pareigūnų savijautai [13, 15, 16]. Vidaus tarnybos pareigūnai dažniau nei kitų profesijų

atstovai susiduria su smurtu, pavojumi savo ir kolegų sveikatai bei gyvybei, mirtimi, aukų artimaisiais ir pan. Manoma, kad dėl darbo režimo, krūvio, užduočių pobūdžio ir griežtomis taisyklėmis paremtos psichologinės atmosferos vidaus tarnybos pareigūnai susiduria su papildomais psichosocialiniais rizikos veiksniais, palyginti su kitų profesijų atstovais, ir patiria itin aukšto lygio stresą bei įtampą darbe [16, 17]. Esama duomenų, jog stresas pareigūnų darbe neretai gali tapti jų profesinio perdegimo priežastimi [15, 18]. Svarbią reikšmę turi neigiamą streso įtaką mažinantys socialiniai pareigūnų ryšiai ir gaunama parama [19].

Neabejojama, jog psichosocialiniai darbo veiksniai turi įtakos ne tik pačiai organizacijai, bet ir visuomenei [11, 20]. Todėl svarbu nagrinėti valstybės vidaus tarnybos pareigūnų patiriamo streso priežastis, planuoti prevencines streso ir profesinio perdegimo gaires. Šio straipsnio tikslas – apžvelgti mokslinę literatūrą ir aprašyti vidaus tarnybos pareigūnų darbe patiriamą stresą, jį keliančius veiksnius ir galimas patirto streso pasekmes.

METODIKA

Šiame straipsnyje apžvelgtos literatūros ieškota *Ebsco*, *Science direkt*, *Cochrane*, *Springerlink* ir specializuotos informacijos paieškos sistemos *google*

Adresas susirašinėti: Viktorija Ivleva
Higienos institutas
Didžioji g. 22, 01128 Vilnius
El. p. viktorija.ivleva@hi.lt

Scholar duomenų bazėse. Paieškai panaudotos šių raktažodžių kombinacijos: *pareigūnų stresas, stresas vidaus tarnyboje, psichosocialiniai darbo veiksniai vidaus tarnyboje; occupational stress & law enforcement, occupational stress & police, occupational stress & firefighters, psychosocial factors in law enforcement, psychosocial factors in police force, psychosocial factors & civil servants* ir pan. Į literatūros paiešką įtraukti tyrimai, kuriuose nagrinėjami psichosocialiniai darbo aplinkos veiksniai institucijose, priskiriamose valstybės vidaus tarnybai pagal LR įstatymus: policijos ir kriminalinės policijos pajėgose, priešgaisrinės saugos ir sienos apsaugos tarnybose, kt. Taip pat apžvelgti straipsniai, nagrinėjantys vidaus tarnybos pareigūnų patiriamą stresą, jo sąsajas su alkoholio vartojimu, darbo ir šeimos santykių derinimo problemą, savižudybių rizikos problemą. Papildomi mokslinių straipsnių paieškos kriterijai buvo publikacijų tipas (koreliaciniai, momentiniai, kohortiniai, kokybiniai tyrimai, literatūros apžvalgos), prieinamumas ir kalba. Analizei atrinkti anglų ir lietuvių kalbomis publikuoti laisvai prieinami visateksčiai moksliniai straipsniai. Iš viso surinkta 155 mokslinių straipsnių, iš kurių, atmetus dublikatus bei neatitinkančius atrankos kriterijų, atrinktos 56 publikacijos. Bandomieji tyrimai neįtraukti.

REZULTATAI

Darbo aplinkos veiksniai

Daugelis autorių pabrėžia tam tikrą vidaus tarnybos pareigūnų psichosocialinės darbo aplinkos išskirtinumą ir unikalumą [11, 13, 14]. Vidaus tarnybos pareigūnai susiduria su aukštais reikalavimais bei spaudimu, o darbo krūvis ir tempas yra didelis, tad lengva padaryti klaidų. Minima ir tai, jog pareigūnai darbe jaučiasi nuolatos stebimi [17]. Ypač pabrėžiamas nuolatinis susidūrimas su kritiniais įvykiais. Tad daugelis tyrėjų teigia, kad šių profesijų atstovai patiria daugiausia streso [14, 21, 22]. Kritiniais įvykiais vadinamos situacijos, peržengiančios įprastines žmogaus patirties ribas ir sukeliančios nesaugumo, kontrolės praradimo jausmą, tokiu būdu sutrikdamos žmogaus vidinę pusiausvyrą bei sukeldamos neigiamų psichologinės ir fizinės sveikatos pokyčių [16, 23]. Iš esmės kritiniais įvykiais galima vadinti bet kokias itin stiprią stimuliaciją pasižyminčias ir pareigūno adaptacines galimybes viršijančias situacijas [14]. Ypač dažnai su kritiniais įvykiais tenka susidurti priešgaisrinės tarnybos [24] ir policijos pareigūnams [21]. 2011 m. atlikto tyrimo duomenimis, du trečdaliai policijos pareigūnų bent kartą yra susidūrę

su grėsmę jų gyvybei keliančia situacija, 10 proc. tyrime dalyvavusių pareigūnų teigė, jog per pirmuosius 3 darbo metus yra tekę nužudyti ar sunkiai sužaloti žmogų darbo metu. Tokia patirtis siejama su potrauminio streso ir depresijos simptomais [21]. Lietuvoje atlikto tyrimo duomenimis, policininkai su kritiniais įvykiais susiduria vidutiniškai 3,15 karto per mėnesį [14]. Ugniagesių darbe kritiniai įvykiai itin dažni, kadangi darbas apima nukentėjusių žmonių gelbėjimą iš automobilių, patekusių į eismo įvykius, ir degančių pastatų, tenka susidurti su sunkiai sužalotomis aukomis, jų artimaisiais ir kt.

Moksliniuose tyrimuose nagrinėjant vidaus tarnybos pareigūnų psichosocialinius veiksnius ypač dažnai išskiriami su organizacija susiję stresą keliantys ypatumai [13, 32]. Esama duomenų, jog būtent specifiniai organizacijai ir jos sistemai būdingi bruožai bene labiausiai kelia pareigūnams įtampą [13, 14, 16, 25, 26] ir siejami su profesinio perdegimo tikimybe [13, 15, 25]. Su organizacija susiję veiksniai apima neefektyvų vadovavimą, pareigūnų suvokiamą organizacijos spaudimą, išteklių trūkumą, restruktūrizavimą, biurokratiją [13, 27]. Pabrėžiama ir tai, kad vidaus tarnybai būdingas formalus subordinacinis bendravimas tiek su vadovybe, tiek su kolegomis [13]. Ypač pažymėtinas hierarchinis sprendimų priėmimo mechanizmas, t. y. maža pareigūnų sprendimų priėmimo laisvė ir menkesnis savo atliekamo darbo kontrolės pojūtis [13]. Kontrolė darbe apibūdinama kaip asmens galimybė priimti sprendimus, susijusius su darbo tempu, krūviu, laiku ir pan. Tyrimų duomenimis, galimybė priimti sprendimus neretai išskiriama kaip reikšmingas apsauginis psichosocialinis veiksnys, siejamas su mažesniu streso lygiu [28–30]. Įvairūs autoriai taip pat pabrėžia administracinio darbo kiekio, neefektyvaus valdymo, vaidmenų konflikto, nepakankamo darbuotojų vertinimo valstybės tarnyboje ir kt. reikšmę pareigūnų sveikatai [13, 15, 27]. Lietuvoje atlikto tyrimo duomenimis, kai kurie su darbo organizacija susiję veiksniai policijos pareigūnams kelia įtampą labiau nei su darbu susijusių užduočių vykdymas ir kritiniai įvykiai. Tarp šių veiksnių ypač išsiskiria galimybė būti atleistam iš darbo ir mažas atlyginimas [11, 14].

Nagrinėjant psichosocialinius darbo aplinkos veiksnius, atkreiptinas dėmesys į tam tikrus skirtumus tarp įvairių tarnybų pareigūnų. Policijos darbas pasižymi didele tikimybe susidurti su pavojingais sveikatai ar gyvybei įvykiais [13, 21, 23, 31–35], o stresą keliančių veiksnių įvairovė yra itin didelė. Atkreipiamas dėmesys į darbo krūvį, viršvalandžius.

Amerikoje atlikto tyrimo duomenimis, policijoje dirbama itin daug viršvalandžių. Didžioji tyrimo dalyvių dalis (73 proc.) teigė dirbantys ne viename darbe, tad vidutiniškai darbo trukmė viršijo 60 val. per savaitę [35]. Policijos pareigūnų darbe nemažiau reikšmingi stresogeniniai veiksniai yra emociškai sudėtingos situacijos. Pareigūnai dažniau nei kitų sričių atstovai susiduria su pavojingomis bei daug psichologinių išteklių reikalaujančiomis situacijomis. Pareigūnams tenka dirbti su smurto ar savižudybių aukomis, informuoti artimuosius apie staigią asmens mirtį ir t. t. Ypač sudėtingos situacijos apima darbą su apsvaigusiais žmonėmis, smurto panaudojimą, susižeidimo riziką [25]. Policijos pareigūnai nurodo, jog dažnai jaučia bejėgiškumą. Sunkumą kelia neigiamas visuomenės požiūris į policijos pareigūnus, skiriamos lengvos bausmės už sunkius nusikaltimus, teisėtvarkos sistemos neefektyvumas, ribotas pareigūnų autoritetas [11, 25].

Kriminalinės policijos pareigūnų darbas pasižymi dideliu darbo krūviu ir ilgomis darbo valandomis, griežtais galutiniais terminais, galimybės pasitarti trūkumu. Šios srities pareigūnams tenka ilgą laiką dirbti su ta pačia nusikaltimų medžiaga, kuri neretai būna kraupaus ir trikdančio turinio. Pabrėžtinai ir klaidų netoleravimas, todėl nenuostabu, kad pareigūnai susiduria su daugeliu neigiamų stresą keliančių veiksnių, nuolat patirdami spaudimą ir įtampą [36]. Darbas su trikdančia medžiaga gali kelti ne tik nuovargį, bet ir antrinio trauminio streso simptomų [37] bei būti perdegimo rizikos veiksniu [7]. Lietuvoje atlikto tyrimo duomenimis, kriminalinės policijos pareigūnai pasižymi aukštesniais streso rodikliais ir didesniu emociniu išsekimu nei viešosios policijos pareigūnai [13]. Stresas darbe ir nuovargis turi tiesioginę įtaką darbo produktyvumo mažėjimui. Kriminalinės policijos darbe tai reiškia tyrimo kliudymą dėl nepakankamų nusikaltimų įrodymų, todėl bylos nagrinėjimas gali būti apsunkintas [7, 37].

Priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos pareigūnų darbui taip pat būdingi kai kurie specifiniai stresą keliantys veiksniai. Gulliver ir kiti [38] atkreipia dėmesį į unikalų ugniagesių darbo pobūdį ir kultūrą. Griežtai reglamentuota struktūra, fizinės parengties reikalaujantis darbas, nuolatinis susidūrimas su kritiniais įvykiais [24] bei pamaininis darbas po 24 val. ar ilgiau [38] yra ugniagesių kasdienybė, o darbe patiriama įtampa siejama su neigiamomis pasekmėmis pareigūnų psichikos sveikatai ir gyvenimo kokybei [38]. Todėl šios specialybės pareigūnai taip pat sulaukia mokslininkų susidomėjimo, pabrėžiamas ugniagesių

patiriamas stresas, nuovargis, perdegimo ir potrauminio streso sindromų rizika [20, 24, 26, 39]. Įvairūs autoriai nurodo, jog darbe patiriami stresą keliantys veiksniai pasižymi kaupimosi efektu ir būtent šis ypatumas siejamas su miego sutrikimais, padidėjusiu alkoholio vartojimu, depresijos, potrauminio streso sindromo išsivystymo ir suicidinio elgesio rizika [40, 41].

Darbas pasienyje apima tiek šalies sieną kertančių asmenų dokumentų ir migracijos kontrolę, tiek karių parengtį, nelegaliai vežamų medžiagų paiešką ir pan. Tad pagrindiniai rizikos veiksniai susiję su asmenimis ir pervežamais kroviniais. Su aukštais streso rodikliais taip pat siejamos sunkios darbo sąlygos, patogumų trūkumas, didelis darbo valandų skaičius. Pabrėžtinai miego trūkumas [35, 42]. Tyrimų duomenimis, viešojo saugumo pareigūnai taip pat susiduria su įvairiais psichosocialinės rizikos veiksniais ir patiria aukšto lygio stresą bei įtampą darbe [22, 43]. Portugalijoje atlikto tyrimo duomenimis, beveik pusė saugumo pajėgose dirbančių pareigūnų patiria vidutinio lygio stresą (45,9 proc.), trečdalis (28,1 proc.) respondentų savo veiklą apibūdino kaip stipriai keliančią stresą. Nustatyti aukšti viešojo saugumo pareigūnų perdegimo bei depresijos simptomų rodikliai (16,8 proc.). Panašius rezultatus pateikia Santana ir kiti [44], nurodydami aukštus saugumo pajėgų pareigūnų streso rodiklius (35,8 proc. imties būdingi aukšti streso rodikliai). Stresą keliantys veiksniai saugumo pajėgose siejami su sunkiomis darbo sąlygomis, darbo laiku, kontakto su civiliais ypatumais ir kt. [22, 43].

Daugelis tyrėjų atskleidžia problemines darbe patiriamo streso pasekmes asmens fizinei ir psichikos sveikatai. Įvairūs tyrimai rodo patiriamo streso darbe ryšius su kaulų ir raumenų sistemos ligomis [3], virškinimo, apetito praradimo ir miego problemomis [4], širdies ir kraujagyslių sistemos ligomis [5, 6]. Apstu įrodymų apie neigiamą psichosocialinių darbo veiksnių įtaką psichologinei asmens gerovei [7–10]. Nustatomos ir sąsajos su potrauminio streso sindromo simptomais [16]. Tyrimų duomenimis, policijos pareigūnų depresijos lygis yra aukštesnis nei bendros populiacijos (12,5 proc. moterų ir 6,2 proc. vyrų) bei pasižymi 13,5 proc. aukštesne savižudybių rizika nei bendra populiacija [45]. Tyrimai rodo, jog vidaus tarnybos pareigūnai susiduria su lėtiniu psichologiniu nuovargiu, nemiga, sumažėjusiu pasitenkinimu darbu ir entuziazmu, jų suprastėjusi dėmesio koncentracija, padidėjęs irzlumas ir t. t. [17]. Yra įrodymų, jog stresas ir įtampa susiję su profesinio

perdegimo sindromu [10, 15]. Perdegimas – rimta problema pareigūnų darbe, siejama tiek su darbo efektyvumo mažėjimu, tiek su nuostatos dėl smurto bei smurto panaudojimo savo darbe pokyčiais [10]. Įvairūs mokslininkai akcentuoja ir psichotropinių medžiagų bei padidėjusio alkoholio vartojimo vidaus tarnyboje problemą [8, 10, 31, 46–48]. Violanti atlikto tyrimo duomenimis, 63,9 proc. pareigūnų viršijo Pasaulio sveikatos organizacijos (PSO) nustatytą alkoholio vartojimo normą [9, 47]. Chae ir Boyle [31], atlikę literatūros apžvalgą, patvirtino Violanti išvadas teigdami, jog alkoholio vartojimo problema vidaus tarnyboje yra itin aktuali. Kai kurie autoriai nurodo, jog tai viena iš neadaptivių streso įveikos strategijų, siejamų su padidėjusia savižudybių rizika [31, 48]. Stresogeniniai veiksniai darbe susiję su darbingumo mažėjimu ir kylančiu nebuvimo darbe atvejų skaičiumi [49], mažesniu atsidavimu organizacijai [50], motyvacija, pasitenkinimu darbu [50, 51], didesne nelaimingų atsitikimų rizika [52] ir daromų klaidų darbe skaičiumi. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog ilgalaikė įtampa ir stresas gali sutrikdyti ne vien pareigūnų sveikatą, bet ir lemti netiesioginius nuostolius pačiai organizacijai ir valstybei [11, 13, 20].

Individualūs ir sociodemografiniai veiksniai

Kai kurių tyrimų rezultatai leidžia kelti prielaidą, jog patiriamas stresas darbe gali priklausyti nuo pareigūnų asmeninių savybių. Anglijoje atlikto tyrimo duomenimis, aukštesniais neurotiškumo rodikliais pasižymintys darbuotojai biurokratiją, politiką ir tarpusavio santykius darbe suvokia kaip streso šaltinius [51]. Nustatyta, jog neurotiški pareigūnai linkę vengti įtampą keliančių situacijų, o aukštu sąmoningumu pasižymintys – renkasi konstruktyvesnes problemų sprendimų strategijas. Taigi tyrimo autoriai tvirtina, jog asmenybės bruožai susiję su darbe patiriamu stresu, problemų sprendimų strategijomis, įtampa, profesiniu perdegimu ir bendru pasitenkinimu darbu [51]. Pietų Korėjoje atliktas tyrimas, nagrinėjęs kriminalinės policijos pareigūnų patiriamą stresą, taip pat iliustruoja šią prielaidą. Tyrėjai apžvelgė veiksnius, turinčius įtakos potrauminio streso sindromo išsivystymo rizikai. Teigiama, kad A tipo asmenybės yra jautresnės, jų potrauminio streso simptomai labiau išreikšti [37]. Minėtą prielaidą grindžia ir dar vienas tyrimas, kurio metu patiriamas stresas buvo siejamas su asmens temperamentu. Autoriai pastebi, jog ciklotimiški ir nerimastingi pareigūnai pasižymi aukštesniu streso lygiu bei didesne perdegimo rizika [18].

Nemažai tyrimų pagrindžia patiriamo streso ryšius su įvairiais sociodemografiniais kintamaisiais, tačiau jų rezultatai nėra vienareikšmiai [14, 33, 45, 53]. Lietuvoje atlikto tyrimo duomenimis, pareigūnų amžius ir darbo stažas taip pat gali būti siejami su patiriamu stresu darbe. Nustatyta, jog vyresni policijos pareigūnai yra linkę mažiau rizikuoti bei pasižymi aukštesniu įtampos lygiu. Tiesa, pareigūnų polinkis rizikuoti siejamas ir su žemesniu išsilavinimu [33]. Teigiama, kad policijos pareigūnai didžiausią įtampą patiria antraisiais–penktaisiais darbo metais [14]. Tačiau esama ir prieštaraujančių duomenų, nepatvirtinančių ryšių tarp amžiaus ir patiriamo streso [53]. Nurodomi ir tam tikri nuo lyties priklausomi pareigūnų patiriamo streso skirtumai, kurie taip pat vertinami prieštarinčiai [51]. Pastebėta, kad operatyvinės policijos darbo užduotys bei kritiniai įvykiai kelia statistiškai reikšmingai didesnę įtampą pareigūnams nei pareigūnams [14, 53]. Panašūs duomenys stebimi ir tiriant kriminalinės policijos imtį [7, 11]. Violanti nurodo ir tai, kad pareigūnams palankesnis darbas naktį, o pareigūnams – diena. Tokios išvados argumentuojamos darbo ir šeimos derinimo ypatumais bei labiau dienos metu patiriama moterų diskriminacija vyrų dominuojamoje darbo aplinkoje [45]. Kai kurie autoriai nurodo darbe patiriamo streso ryšius su šeimine padėtimi. Esteves ir Gomes, tyrinėję viešojo saugumo pareigūnų stresą, pabrėžia, jog susituokę bei žemesnes pareigas darbe užimantys asmenys į darbą žvelgia neigiamai [43]. Husain ir Sajjad [54] taip pat nurodo šiuos ryšius teigdami, kad susituokę pareigūnai pasižymėjo aukštesniu depresiškumu, nerimo ir streso lygiu nei nesusituokę. Neretai minima darbo ir šeimos konflikto problema. Dėl darbo laiko ypatumų tiek policininkams, tiek kitiems pareigūnams dažnai tenka šventines dienas leisti darbe. Pareigūnams dažnai ne tik trūksta laiko savo šeimai, bet jie privalo ir kontroliuoti savo pažintis bei draugystes ne darbo aplinkoje. Tai neretai kelia įtampą, frustraciją, pyktį, nepasitikėjimą savimi [13, 54].

Socialiniai ryšiai ir parama

Daugelis tyrėjų, nagrinėdami pareigūnų patiriamą stresą, išskiria socialinių ryšių ir darbe gaunamos paramos svarbą [19, 55]. Tyrimų duomenimis, darbe tiek darbdavių, tiek kolegų parama gali veikti kaip apsauginis veiksnys, mažinantis neigiamą psichosocialinių veiksnių įtaką pareigūnų gerovei ir sveikatai [10, 19, 31, 36]. Tyrimų duomenimis, darbui atsidavę ir daug pastangų įdedantys pareigūnai, nesulaukdami palaikymo ar tam tikro kolegų ir organizacijos pripažinimo, susiduria su didesne psichikos sveikatos

sutrikdymo rizika [29]. Vidiniai tarpusavio konfliktai, menka socialinė vyresniųjų kolegų parama siejami su depresijos simptomais ir bendru nepasitenkinimu darbu [56]. Savitarpio sąveika ir socialinė parama ypač reikšminga ugniagesių komandose. Įvairūs tyrėjai akcentuoja, jog savitarpio santykiai, socialinė parama, vadovo palaikymas, vidiniai konfliktai labiausiai siejami su depresijos, potrauminio streso sindromo simptomais, padidėjusiu alkoholio vartojimu ir suicidine rizika [56–58]. Savitarpio sąveikos su kolegomis ir organizacijos viduje trūkumas taip pat siejamas su emociniu išsekimu, nuspėja ir profesinio perdegimo tikimybę [25], tačiau kai kurie tyrėjai nurodo, jog kuo ilgiau pareigūnai dirba institucijoje, tuo didesnė vidinių konfliktų tikimybė [51]. Didelę reikšmę savitarpio santykiams vidaus tarnyboje turi pačios organizacijos vidinė kultūra [42]. Tad vertinant pareigūnų patiriamą stresą svarbu atsižvelgti ne tik į su darbu ir organizacija susijusius veiksnius, bet ir į esamą socialinę paramą bei ryšius. Skatinant teigiamus tarpusavio santykius ir ugdant palaikymo būdus, patiriamo streso pasekmės įmanoma sumažinti.

APIBENDRINIMAS

Stresą keliančių veiksnių vidaus tarnyboje ir jų pasekmių pareigūnų darbui bei sveikatai apžvalga leidžia susidaryti bendrą vaizdą apie pareigūnų patiriamus sunkumus ir stresą keliančių veiksnių įvairovę. Nors įvairioms vidaus tarnybos institucijoms būdingi tam tikri ypatumai ir stresą keliančių veiksnių skirtumai, matomi ir bendri dėsningumai. Stresogeniniai veiksniai siejami tiek su darbo pobūdžiu ir tiesioginėmis tarnybinėmis užduotimis, tiek su pačios organizacijos

ypatumais. Pareigūnams darbe tenka vykdyti įvairias fizinio pasirengimo ir psichologinės parengties reikalaujančias užduotis, kurios neretai būna trikdančio ar pavojų keliančio pobūdžio. Ypač pabrėžiamas susidūrimas su kritiniais įvykiais. Remiantis literatūros apžvalga atskleidžiama, jog nemažiau svarbią įtaką pareigūnų patiriamam stresui turi su organizacija susiję veiksniai, kurie neretai apibūdinami kaip labiausiai keliantys stresą. Vidaus tarnybos unikali darbo struktūra ir kultūra, kuriai būdingos griežtos taisyklės ir formalus subordinacinis bendravimas, tad pareigūnams paliekama itin mažai sprendimų priėmimo laisvės, būdingas žemas savo atliekamo darbo kontrolės jausmas. Pabrėžiama socialinių ryšių ir palaikymo svarba. Nustatomos sąsajos tarp menko tiesioginių vadovų palaikymo, tarpusavio komandos konfliktų, nepakankamos socialinės kolegų paramos ir patiriamo streso bei neigiamos jo įtakos pareigūnų sveikatai. Svarbu pridurti, jog ilgai patiriama įtampa siejama tiek su įvairiomis lėtinėmis ligomis, tiek su psichikos sveikatos sutrikimais – depresija, potrauminio streso sindromu, profesiniu perdegimu. Pastarieji sutrikimai susiję su didesniu klaidų skaičiumi darbe, nebuvimu darbe, ankstyvu pasitraukimu iš darbo, nelaimingų atsitikimų darbe tikimybė. Ypač atkreiptinas dėmesys į didesnio alkoholio vartojimo ir savižudybių riziką. Svarbu atsižvelgti ir į kai kuriuos individualius bei sociodemografinius veiksnius, galinčius turėti įtakos pareigūnų patiriamam stresui darbe. Šios žinios gali praversti plėtojant psichosocialinių rizikos veiksnių prevencines idėjas ir planuojant intervencines gaires.

Straipsnis gautas 2018-02-01, priimtas 2018-03-02

Literatūra

1. World Health Organization. Mental Health in Europe. Copenhagen: WHO European Office, 2001. Prieiga per internetą: <<http://www.dypethessaly.gr/docs/E76230.pdf>>.
2. Kortum E, Leka S, Cox T. Psychosocial risks and work-related stress in developing countries: health impact, priorities, barriers and solutions. *International Journal of Occupational Medicine and Environmental Health*. 2010;23(3):225-238. DOI: 10.2478/v10001-010-0024-5.
3. Hauke A, Flintrop J, Brun E, Rugulies R. The impact of work-related psychosocial stressors on the onset of musculoskeletal disorders in specific body regions: A review and metaanalysis of 54 longitudinal studies. *Work and Stress*. 2011;25(3):243-256.
4. Nixon AE, Mazzola JJ, Bauer J, Krueger JR, Spector PE. Can work make you sick? A meta-analysis of the relationships between job stressors and physical symptoms. *Work and Stress*. 2011;25(1):1-22.
5. Kobayashi F. Job Stress and Stroke and Coronary Heart Disease. *JMAJ*. 2004;47(5):222-226.
6. Xu W, Zhao Y, Guo L, Guo Y, Gao W. Job Stress and Coronary Heart Disease: A Case-control Study using a Chinese Population. *J Occup Health*. 2009;51(2):107-113.
7. Holt TJ, Blevins KR, Burruss GW. Examining the stress, satisfaction, and experiences of computer crime examiners. *Journal of Crime and Justice*. 2012;35(1):35-52.
8. Chopko B, Palmieri PA, Adams RE. Associations Between Police Stress and Alcohol Use: Implications for Practice. *Journal of Loss and Trauma*. 2013;18:482-497. DOI: 10.1080/15325024.2012.719340.
9. Leino T, Eskelinen K, Summala H, Virtanen M. Work-related violence, debriefing and increased alcohol consumption among police officers. *International Journal of Police Science and Management*. 2011;13(2):149-157. DOI: 10.1350/ijps.2011.13.2.229.
10. Kelty SF, Gordon H. No Burnout at this Coal-Face: Managing Occupational Stress in Forensic Personnel and the Implications for Forensic and Criminal Justice Agencies. *Psychiatry, Psychology and Law*. 2015;22(2):279-290. DOI: 10.1080/13218719.2014.941092.
11. Bandzevičienė R, Birbilaitė S, Diržytė A. Kriminalinės policijos pareigūnų stresas, jo įveika ir vidinė darna. *Socialinių mokslų studijos*. 2010;4:21-37.
12. LR vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatymas. 2003 m. balandžio 29 d. Nr. IX-1538. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.4FC026AC03AE/TAIS_463801>.

13. Norkus A, Dirvelytė S, Karpenko E. Policijos pareigūnų darbe patiriamas stresas ir jo sąsajos su profesiniu nuovargiu: Šiaulių ir Kauno apskričių vyriausiųjų policijos komisariatų atvejai. *Visuomenės saugumas ir viešojo tvarka*. 2014;11:145-163.
14. Valickas G, Vabolytė K. Policijos pareigūnų patiriamas stresas. *Psichologija*. 2002;26:37-53.
15. Finney C, Stergiopoulos E, Hensel J, Bonato S, Dewa CS. Organizational stressors associated with job stress and burnout in correctional officers: a systematic review. *BMC Public Health*. 2013;13(82):1-13.
16. Patterson GT. Mental stress and workers' compensation claims among police officers. *J Workplace Rights*. 2009;14(4):441-455.
17. Guan S, Xiaerfuding X, Ning L, Lian Y, Jiang Y, Liu J, Ng TB. Effect of Job Strain on Job Burnout, Mental Fatigue and Chronic Diseases among Civil Servants in the Xinjiang Uygur Autonomous Region of China. *Int J Environ Res Public Health*. 2017;14(8):872. DOI: 10.3390/ijerph14080872.
18. Jaracz M, Rosiak I, Bertrand-Bucińska A, Jaskulski M, Nieżurawska J, Borkowska A. Affective temperament, job stress and professional burnout in nurses and civil servants. *PLoS ONE*. 2017;12(6):e0176698.
19. Louw GJ, Viviers A. An evaluation of a psychosocial stress and coping model in the police work context. *SA Journal of Industrial Psychology*. 2010;36(1):1-11. DOI: 10.4102/sajip.v35i1.442.
20. Basinska BA, Wiclak I. Fatigue and Professional Burnout in Police Officers and Firefighters. *Internal Security*. 2012;4(2):265-273.
21. Komarovskaya I, Maguen S, McCaslin SE, Metzler TJ, Madan A, Brown AD, Galatzer-Levy IR, Henn-Haase C, Marmar CR. The impact of killing and injuring others on mental health symptoms among police officers. *J Psychiatr Res*. 2011 October;45(10):1332-1336. DOI: 10.1016/j.jpsychires.2011.05.004.
22. Gomes AR, Afonso JM. Occupational Stress and Coping among Portuguese Military Police Officers. *Avances en Psicología Latinoamericana*. 2016;34(1):47-65. DOI: 10.12804/apl34.1.2016.04.
23. Kazlauskas E, Kuodienė V, Skerytė-Kazlauskienė M, Starinskaitė I. Policijos pareigūnų patiriamas trauminis stresas ir su juo susiję psichosocialiniai veiksniai. *Visuomenės sveikata*. 2009;46(3):57-63.
24. Sattler DN, Boyd B, Kirsch. Trauma-exposed Firefighters: Relationships among Posttraumatic Growth, Posttraumatic Stress, Resource Availability, Coping and Critical Incident Stress Debriefing Experience. *Stress and Health*. 2014;30:356-365.
25. Kop N, Euwema M, Schaufeli W. Burnout, job stress and violent behaviour among Dutch police officers. *Work & Stress*. 1999;13(4):326-340.
26. Armstrong D, Shakespeare-Finch J, Shochet I. Predicting post-traumatic growth and post-traumatic stress in firefighters. *Australian Journal of Psychology*. 2014;66:38-46. DOI: 10.1111/ajpy.12032.
27. Dick P. The social construction of the meaning of acute stressors: A qualitative study of the personal accounts of police officers using a stress counselling service. *Work & Stress*. 2010;14(3):226-244. DOI: 10.1080/02678370010026422.
28. Luceño-Moreno L, García-Albuerna Y, Talavera-Velasco B, Martín-García J. Stress in Spanish police force depending on occupational rank, sex, age and work-shift. *Psicothema*. 2016;28(4):389-393. DOI: 10.7334/psicothema2015.310.
29. Garbarino S, Cuomo G, Chiorri C, Magnavita N. Association of work-related stress with mental health problems in a special police force unit. *BMJ Open*. 2013;3:e002791. DOI: 10.1136/bmjopen-2013-002791.
30. Kaikkonen R, Rahkonen O, Lallukka T, Lahelma E. Physical and psychosocial working conditions as explanations for occupational class inequalities in self-rated health. *European Journal of Public Health*. 2009;19(5):458-463.
31. Chae MH, Boyle DJ. Police suicide: prevalence, risk, and protective factors. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*. 2013;36(1):91-118. DOI: 10.1108/13639511311302498.
32. Passilun RM, Follette V. Occupational Stress and Psychological Functioning in Law Enforcement Officers. *Journal of Police and Criminal Psychology*. 2006;21(1):41-53.
33. Endriulaitienė A, Genevičiūtė-Janonienė G. Pareigūnų asmenybės savybių ir patiriamo streso sąsajos. *Visuomenės sveikata*. 2009;2(45):38-45.
34. Noblet A, Rodwell J, Allisey A. Job stress in the law enforcement sector: comparing the linear, nonlinear and interaction effects of working conditions. *Stress and Health*. 2009;25:111-120. DOI: 10.1002/smi.1227.
35. Senjo SR. Dangerous fatigue conditions: a study of police work and law enforcement administration. *Police Practice and Research*. 2011;12(3):235-252. DOI: 10.1080/15614263.2010.497659.
36. Jeanguenat AM, Dror IE. Human Factors Effecting Forensic Decision Making: Workplace Stress and Well-being. *J Forensic Sci*. 2017. DOI: 10.1111/1556-4029.13533.
37. Yoo YS, Cho OH, Cha KS, Boo YJ. Factors Influencing Post-traumatic Stress in Korean Forensic Science Investigators. *Asian Nursing Research*. 2013;7(3):136-141. DOI: 10.1016/j.anr.2013.07.002.
38. Gulliver SB, Pennington ML, Leto F, Cammatara C, Ostiguy W, Zavodny C, Flynn EJ, Kimbrel NA. In the wake of suicide: Developing guidelines for suicide postvention in fire service. *Death studies*. 2016;40(2):121-128. DOI: 10.1080/07481187.2015.1077357.
39. Shaffer TJ. A Comparison of Firefighters and Police Officers: The Influence of Gender and Relationship Status. *ADULTSPAN Journal*. 2010;9(1):36-49.
40. Harvey SB, Milligan-Saville JS, Paterson HM, Harkness EL, Marsh AM, Dobson M, Kemp R, Bryant RA. The mental health of firefighters: An examination of the impact of repeated trauma exposure. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*. 2016;50(7):649-658. DOI: 10.1177/0004867415615217.
41. Finney EJ, Buser SJ, Schwartz J, Archibald L, Swanson R. Suicide prevention in fire service: The Houston Fire Department (HFD) model. *Aggression and Violent Behavior*. 2015;21:1-4. DOI: 10.1016/j.avb.2014.12.012.
42. Chhabra M, Chhabra B. Emotional intelligence and occupational stress: a study of Indian Border Security Force personnel. *Police Practice and Research*. 2013;14(5):355-370. DOI: 10.1080/15614263.2012.722782.
43. Esteves A, Gomes AR. Occupational stress and cognitive appraisal: a study with security forces. *Saude Soc*. 2013;22(3):13-25. DOI: 10.1590/S0104-12902013000300005.
44. Santana AM, Gomes JK, Marchi D, Gironoldi JM, de Lima Rosado LE, Rosado GB, de Andrade IM. Occupational stress, working condition and nutritional status of military police officers. *Work*. 2012;41:2908-2914. DOI: 10.3233/WOR-2012-0543-2908.
45. Violanti JM, Charles LE, Hartley TA, Mnatsakanova A, Andrew ME, Fededulegn D, Vila B, Burchfiel CM. Shift-Work and Suicide Ideation Among Police Officers. *American Journal of Industrial Medicine*. 2008;51:758-768. DOI: 10.1002/ajim.20629.
46. Violanti JM. Predictors of police suicide ideation. *Suicide and Life-Threatening Behavior*. 2004;34:227-283.
47. Violanti JM, Slaven JE, Charles LE, Burchfiel CM, Andrew ME, Homish GG. Police and Alcohol Use: A Descriptive Analysis and Associations with Stress Outcomes. *Am J Crim Just*. 2011;36:344-356. DOI: 10.1007/s12103-011-9121-7.
48. Marzuk PM, Nock MK, Leon AC, Portera L, Tardiff K. Suicide Among New York City Police Officers, 1977-1996. *Am J Psychiatry*. 2002;159(12):2069-2071.
49. North FM, Syme L, Feeney A, Shipley M, Marmot M. Psychosocial Work Environment and Sickness Absence among British Civil Servants: The Whitehall II Study. *American Journal of Public Health*. 1996;86(3):332-340.
50. Kapade-Nikam P, Shaikh M. Occupational Stress, Burnout and Coping in Police Personnel: Findings from a Systematic Review. *American International Journal of Research in Humanities, Arts and Social Sciences*. 2014;6(2):114-148.
51. Ortega A, Brenner SO, Leather P. Occupational stress, coping and personality in the police: an SEM study. *International Journal of Police Science & Management*. 2007;9(1):36-50.
52. Lu ML, Nakata A, Park JB, Swanson NG. Workplace Psychosocial Factors Associated with Work-Related Injury Absence: A Study from a Nationally Representative Sample of Korean Workers. *International Journal of Behavioral Medicine*. 2014;21:42-52.

53. Omolayo B. Effect of Gender and Status on Job Stress among Police Officers in Ekiti State of Nigeria. *Bangladesh e-Journal of Sociology*. 2012;9(1):38-42.
54. Husain W, Sajjad R. Depression, Anxiety and Stress among Married & Unmarried Police Officers. *FWU Journal of Social Sciences*. 2012;6(1):43-47.
55. Perez LM, Jones J, Englert DR, Sachau D. Secondary Traumatic Stress and Burnout among Law Enforcement Investigators Exposed to Disturbing Media Images. *J Police Crim Psych*. 2010;25:113-124. DOI: 10.1007/s11896-010-9066-7.
56. Saijo Y, Ueno T, Hashimoto Y. Twenty-Four-Hour Shift Work, Depressive Symptoms, and Job Dissatisfaction Among Japanese Firefighters. *American Journal of Industrial Medicine*. 2008;51:380-391. DOI: 10.1002/ajim.20571.
57. Carey MG, Al-Zaiti SS, Dean GE, Sessanna L, Finnell DS. Sleep problems, depression, substance use, social bonding, and quality of life in professional firefighters. *J Occup Environ Med*. 2011;53(8):928-33. DOI: 10.1097/JOM.0b013e318225898f.
58. Meyer EC, Zimering R, Daly E, Knight J, Kamholz BW, Gulliver SB. Predictors of posttraumatic stress disorder and other psychological symptoms in trauma-exposed firefighters. *Psychol Serv*. 2012;9(1):1-15. DOI: 10.1037/a0026414.

Occupational stress among internal service officers

Viktorija Ivleva, Birutė Pajarskienė
Institute of Hygiene

Summary

The present literature review was conducted with an aim to identify and to describe occupational stress factors in the internal service and the influence of perceived stress on officers' work performance and their health. The peculiarities of work in different internal services have been discussed. Officers have to face many challenges and difficulties on a duty. Stress in the internal service is caused by various psychosocial factors, including work features, such as workload, working time or encounter with critical events, and various singularities related to organizational structure and culture. The internal service is characterized by strictly regulated rules, formal subordinate communication and a hierarchical decision-making order. Officers have low decision latitude and sense of control over their work, although job demands are high. A current literature review reveals the multiple negative outcomes of stress. Occupational stress and strain are related to decreased productivity and work efficiency as well as to officers' physical and mental

health disorders. Many researchers report high levels of stress and depression among internal service officers, highlighting the problem of increased alcohol consumption and the risk of suicide. Different studies indicate the importance of social relationships and support in officers' job. The links between individual factors, socio-demographic factors and occupational stress were also reviewed.

Keywords: internal service, officers, psychosocial risk factors, stress.

Correspondence to Viktorija Ivleva
 Institute of Hygiene
 Didžioji str. 22, LT-01128 Vilnius, Lithuania
 E-mail: viktorija.ivleva@hi.lt

*Received 1 February 2018,
 accepted 2 March 2018*